

ARVOSTELUT

“Aina kannattaa yrittää?”

Esko Harni

Arvosteltu teos: Pyykkönen, Miikka 2014. Ylistetty yrittäjyys! Jyväskylä: Sophi. 154 s.

Yrittäjyydestä on tullut “päivän sana” eurooppalaisessa yhteiskunta- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa. Sen avulla on pyritty turvaamaan niin kansallista kilpailukykyä ja talouskasvua kuin sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Sen on myös ajateltu olevan jokaisen kansalaisen avaintaito. Nämä ihanteet eivät ole ainoastaan osa ylikansallisia poliittisia linjauksia. 2000-luvun alkupuolella yrittäjyyskasvatuksesta tehtiin pakollinen osa koko suomalaista koulutusjärjestelmää. Työelämän organisoinnin käytännöistä voidaan puolestaan löytää useita lukuisia eri sovelluksia, joissa yrittäjämäisyyden ihannetta on hyödynnetty.

Yrittäjyydestä on tullut paitsi poliittisten interventioiden kohde myös malli sille, mitä on olla hyvä ihminen, työntekijä tai kansalainen. Se voidaankin ymmärtää ihmiskuvana, joka sekä selittää että mukailee nykyistä yhteiskunnallistaloudellista ilmapiiriä, jossa kunakin oletetaan toimivan kuin hän olisi itse itsensä yritys. Tämä ei ole kuitenkaan ainoastaan yksilöitä koskeva ajattelutapa. Myös kolmanen sektorin organisaatiot voivat olla yrittäjämäisiä sekä omaksua yritykselle ominaisia ajattelun- ja toiminnantapoja.

Samaan aikaan kun yrittäjyyden ihanne on levinnyt yhä useammille elämän ja politiikan alueille – aina päiväkodeista työelämän organisoinnin käytäntöjen kautta hengitysharjoitukseen – on itse yrittäjyyden käsite on muuttunut yhä epämääräisemmäksi. Sen voidaan nähdä tyhjentyneen kaikista erityisistä sisällöistä tai merkityksistä ja muuttuneen Ernesto Laclauin käsitteitä hyödyntäen eräänlaiseksi “tyhjäksi merkitsijäksi”. Tyhjät merkitsijät toimivat yhteiskunnallisen vallan hegemonista asemaa vahvistavina ja ylläpitävinä tekijöinä. Ne ovat käsitteitä tai lausumia (kuten yrittäjämäinen yksilö), jotka ovat merkityksellisiä vain niiden itsensä vuoksi. Näin ne ilmaisevat jotain sellaista, mikä näyttäytyy meille kaikille yhteisenä, toivottuna ja usein välttämättömänä asiana.

Tähän laajempaan ongelmakenttään käsillä oleva teos, kulttuuripolitiikan professori Miikka Pyykkösen kirjoittama *Ylistetty yrittäjyys* (2014, Sophi) pureutuu.

Yrittäjyyden ylistys

Ylistetty yrittäjyys on suomalaisen tutkimuksen piirissä ensimmäinen yrittäjyyden ihanteita laajasti yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta kokoava teos. Kirjan taustavireen muodostavat kaksi käsitettä: itsen yrittäjyys (tai yrittäjähenkisyys) sekä yrittäjyyden eetos. Ensin mainitulla viitataan positioon, jossa ihminen ei ole yrittäjä sanan juridisessa merkityksessä, vaan ideaaliin, jonka mukaisesti jokaisen kansalaisen elämä voidaan kaikinensa ajatella *yrittäjyydeksi*. Yrittäjyyden eetoksella viitataan puolestaan tätä koskevien ajattelutapojen ja käytäntöjen kokonaisuuteen, joka katsotaan moraalisesti ja elämäkatsomuksellisesti oikeaksi tavaksi olla, ja johon liittyy tavoitteellinen ohjaussuhde suhteessa ihmisen luontee-

seen ja toimintaan.

Kirja jakaantuu kolmeen osaan. Kaksi ensimmäistä osaa käsittelevät yrittäjähenkisyyden laajempaa historiallista taustaa sekä sen polveutumista suomalaisen yhteiskuntaan 1990-luvun alun lamavuosien jälkeen. Yrittäjyyden eetoksen historiallisia juuria voidaan Pyykkösen mukaan hahmottaa protestanttisen työetiikan, liberalismin ja uusliberalismin sekä sosiaalidarwinismin kautta. Yrittäjyyden eetoksen nykymuotojen polveutumista voidaan puolestaan Pyykkösen mukaan hahmottaa 1990-luvun laman sekä työelämässä ja sen organisoinnissa tapahtuneiden muutosten kautta. 1990-luvun alun laman jälkeen suomalaisen yhteiskuntaan rantautui uusi puhetapa, joka lävisti lähes jokaisen osa-alueen: kilpailukykypuhe. Samaan aikaan myös yrittäjyyden käsite sekä siihen liittyvät ihanteet irtautuivat sen tavanomaisista käyttötavoista. Enää ei ollut kyse yksiselitteisesti siitä, että yrittäjyys on juridinen vaihtoehto palkkatyölle tai kansallisen talouskasvun ”veturi”, vaan se nähtiin ajattelun ja toiminnan tavaksi, jonka avulla kansalaiset pyrittiin aktivoimaan ja työllistämään itse itsensä.

Yrittäjyydestä on Pyykkösen mukaan muodostunut uuden työn – kutsuttakoon sitä siten aivotyöksi, postfordismiksi, tietokykykapitalismiksi tai verkostokapitalismiksi – paradigmaattinen hahmo. Uudessa työssä ”itsen yrittäjä” ymmärtää, että työpaikan säilyttääkseen hänen ei tule olla kuuliainen, solidaarisuutta kaipaava työntekijä, vaan pikemminkin aktiivinen, itseohjautuva ja yrittäjämäinen yksilö. Itsen yrittäjän esimerkillisyyttä uudessa työssä kuvaa selkeimmin se, että hän on hahmo, joka tekee koko elämästään ja persoonastaan osan työtä.

Kirjan toisessa osassa käsitellään yrittäjyyden eetoksen leviämistä niin julkiselle sektorille, kansalaisyhteiskuntaan, taiteen ja tieteen piiriin kuin kansalaisuuden ihanteeseen. Kiinnostavimmiksi teemoiksi näistä nousevat kolmannen sektorin organisaatioiden tarkastelu yrittäjyyspuheen näkökulmasta sekä yrittäjämäiseen kansalaisuuteen kasvattaminen. Pyykkösen mukaan yrittäjyyden ylistys ei ole ainoastaan yksilöitä koskeva ajattelutapa, vaan saa kosketuspintaa myös perinteisesti taloudellisen toiminnan ulkopuolelle jääneistä organisaatioista, kuten yhdistyksistä. Yrittäjämäiseen kansalaisuuteen kasvattamisen osalta Pyykkönen analysoi laajasti kuinka yrittäjämäistä subjektiviteettia pyritään muodostamaan niin kouluissa, työelämänvalmennuksessa kuin menestyskirjallisuudessa.

Kirjan viimeisessä osassa hahmotellaan yrittäjyyden eetoksen varjopuolia sekä esitetään vaihtoehtoisia mahdollisuuksia yrittäjyydelle sen hegemonisten käyttöyhteyksien ulkopuolelta. Pyykkösen mukaan ”yrittäjyyden ylistys” saattaa johtaa kriittikkittömyyteen yrittäjyyttä ohjaavia laajempia yhteiskunnallis-taloudellisia periaatteita kohtaan. Yksilön tasolla taas tämä ylistys voi pahimmillaan johtaa epäonnistuneiden, tässä tapauksessa epäyritteliäiden toisentamiseen: ”luusereiden” ja ”hylkiöiden” luokan synnyttämiseen, johon onnistujat voivat peilata itseään.

Onko tälle ylistyspuheelle ja sen mahdollisille seurauksille sitten vaihtoehtoja? Pyykkösen mukaan suurin haaste, mutta myös mahdollisuus, on purkaa yksilöä painottava ajattelu ja puhetapa sekä löytää uusia yhteisöllisempiä tapoja toimia. Näistä esimerkeiksi nostettakoon solidaarisuustalous ja ”commons” ajattelu, joissa molemmissa hylätään ajatus itseriitteisestä homo economicus taloussubjektista ja painotetaan talouden, työn ja tuotannon lähtökohtaisesti yhteisöllistä luonnetta.

Lopuksi

Ylistetty yrittäjyys on osa laajempaa käynnissä olevaa yrittäjyystutkimusta. Suomessa tätä tutkimusta on kuitenkin toistaiseksi tehty lähinnä koulutuspolitiikan ja taloustieteiden ken-

tillä. Kirjan suurin ansio onkin sen kokonaisvaltainen ja eri tutkimusalueiden johtopäätöksiä kokoava ote. Kirjan perusteella voidaan huomata kuinka yrittäjyydestä on tullut paitsi mihinkään erityiseen sisältöön viittaava “tyhjä merkitsijä”, myös uudenlainen moraalisen toimijuuden tapa, jota voidaan soveltaa aina päiväkodeista kolmannen sektorin organisaatioiden kautta mielen ohjelmointiin (MSP) ja hengitysharjoituksiin. Kirja ei myöskään yksioikoisesti kritisoi yrittäjyyteen liittyviä hegemonisia käytäntöjä, vaan pyrkii pikemminkin löytämään mahdollisia ongelmakohtia sekä avaamaan ajattelun horisontin, jossa yrittäjyyden kriittinen tutkimus voi ylipäänsä mahdollistua.

Kuten todettu, *Ylistetty yrittäjyys* käsittelee ansiokkaasti, laajasti ja ensimmäistä kertaa yrittäjyyden eetoksen rantautumista Suomeen ja sen leviämistä yhteiskunnan eri lohkoihin. Tärkeää kirjaa kuitenkin vaivaa – kenties juuri tästä monipuolisuudesta johtuen – paikoitainen hajanaisuus. Siitä huolimatta, että Pyykkönen tarttuu yrittäjyyden eri muotojen ilmentymiin ja leviämiseen monipuolisesti, jää niiden tarkempi empiirinen analyysi monissa kohdin hieman yksinkertaistavaksi ja pintapuoliseksi. Kirjan toinen, vaikkakin edellistä pienempi ongelma kiteytyy sen tyyliin. Kirja on sekoitus pamfletin omaista leikittelyä sekä toisaalta akateemiselle kirjoitustyyliille ominaisia argumentaatorakenteita. Lukijalle jääkin paikoittain epäselväksi milloin kirjoittaja esittää aineistoon perustuvia väitteitä ja milloin taas yleisempiä huomioita.

Näistä seikoista huolimatta “Ylistettyä yrittäjyyttä” voi suositella kaikille ajankohtaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä kiinnostuneille. Myös yrittäjyyden tutkimuksen parissa pidempään viihtyneille kirja avaa useita mielenkiintoisia ja tuoreita näkökulmia. Toivon mukaan kirjaa luetaan yli akateemisten rajojen ja se löytää tiensä myös muiden kuin yrittäjyystutkimusta harjoittavien näyttöruuduille.

YTM, KM Esko Harni on jatko-opiskelija Tampereen yliopistossa.